

ΤΟΞΙΚΟΕΞΑΡΤΗΣΗ → ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ (Ιλιάννα Ναζεντιάδου)

Για να προσεγγίσουμε την κοινωνική προέλευση του φαινομένου της τοξικοεξάρτησης πρέπει καταρχήν να προσεγγίσουμε τον τρόπο δημιουργίας της προσωπικότητας και κατ' επέκταση της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Υπάρχουν πολλές προσεγγίσεις που προσπαθούν να προσεγγίσουν τον άνθρωπο αποσπασματικά, ως ένα βιολογικό ον αποσπασμένο από τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές κλπ συνθήκες στις οποίες ζει και αναπτύσσεται. Αποσιωπάται το γεγονός ότι η προσωπικότητα συνιστά μια ολοκληρωμένη κοινωνική ποιότητα που το άτομο κατακτά μέσα από τη δραστηριότητα, μέσα από τη συμμετοχή του στις κοινωνικές σχέσεις και όχι με παρθενογένεση.

Έτσι και στο φαινόμενο της τοξικοεξάρτησης, αν θέλουμε να το προσεγγίσουμε ολοκληρωμένα, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τις κοινωνικές σχέσεις μέσα στις οποίες αυτό διαμορφώνεται. Ένα φαινόμενο το οποίο συνιστά ακραία μορφή αλλοτρίωσης του ανθρώπου δεδομένου του ότι απομακρύνει τον άνθρωπο από τις πραγματικές του ανάγκες, πόσο μάλλον από τη διεκδίκησή τους, απομακρύνει τον άνθρωπο από το ίδιο το κοινωνικό γίνεσθαι εφόσον η ουσία ορίζει την ίδια του την ύπαρξη αλλά και τις σχέσεις του με την κοινωνία.

Το φαινόμενο της τοξικοεξάρτησης είναι ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο, με την έννοια ότι πάρα πολλοί παράγοντες συμβάλλουν στη γέννηση και ανάπτυξή του (κοινωνικοί, οικονομικοί, ψυχολογικοί, ιστορικοί, πολιτισμικοί, βιολογικοί κλπ), όπως όλα όμως τα πολυπαραγοντικά φαινόμενα έτσι και αυτό είναι κατεξοχήν κοινωνικό. Εντάσσεται σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικοοικονομικό σύστημα το οποίο τελικά ορίζει τις συνθήκες παραγωγής, πώλησης αλλά και κατανάλωσης ναρκωτικών ουσιών. Η εμφάνιση της τοξικοεξάρτησης ως κοινωνικού φαινομένου παρατηρείται κατά τη φάση περάσματος στον καπιταλισμό το 19^ο αιώνα, όταν η νεοδημιουργηθείσα εργατική τάξη κατέφευγε στη χρήση οπιοειδών προκειμένου να αντέξει τις εξοντωτικές συνθήκες εργασίας που επικρατούσαν στα βιομηχανικά κέντρα.

Σήμερα δεν μιλάμε απλά για το φαινόμενο μόνο της τοξικομανίας αλλά και της πολυτοξικομανίας, ένα φαινόμενο που γεννιέται μέσα στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής και η όξυνση της κρίσης τους, οξύνει και αυτό. Δεν είναι τυχαίο ότι σε αυτές τις συνθήκες έχουμε μια ραγδαία αύξηση της τοξικομανίας και πολυτοξικομανίας. Ας μην ξεχνάμε ότι η κρίση φέρνει και περισσότερη χρήση με την έννοια ότι ευνοεί μια σειρά από παράγοντες που αφορούν το άτομο, την οικογένεια και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον οι οποίοι με τη σειρά τους ευνοούν την καταφυγή στη χρήση παράνομων ουσιών, αλλά και άλλες μορφές εξάρτησης,

όπως το αλκοόλ και ο τζόγος. Τα στοιχεία στη χώρα μας σήμερα δείχνουν (ΕΚΤΕΠΝ 2013) ότι το 65% των εφήβων έχει πειραματιστεί με την κάνναβη, ότι έχει τριπλασιαστεί ο αριθμός των μαθητών που συστηματοποιεί τη χρήση της (από 3,4% το 1984 σε 13,5% το 2011), ότι το 8% των μαθητών κάνει συστηματική χρήση κάνναβης. Η γενική χρήση ουσιών στην Ελλάδα στους μαθητές είναι 9%, όταν στην ΕΕ είναι 22% και στις ΗΠΑ 35%.

Θα λέγαμε ότι η τοξικομανία εκφράζει μια βαθιά οικονομική και κατ' επέκταση κοινωνική κρίση που διαχέεται σε όλα τα πεδία των σημερινών καπιταλιστικών κοινωνιών, πλήττει μεταξύ άλλων και τις νεαρές ηλικίες που χάνουν την προοπτική τους και αντανακλάται στο εποικοδόμημα. Αντανακλάται δηλαδή στην εργασία, μια εργασία που επιτελείται με κριτήριο το κέρδος και όχι την ικανοποίηση των λαϊκών αναγκών, αντανακλάται στον πολιτισμό, έναν πολιτισμό των lifestyle περιοδικών, της υποκοουλτούρας και ναρκωκουλτούρας, κατευθυνόμενη κατεξοχήν στις νεαρές ηλικίες, αντανακλάται στην παιδεία και στο εκπαιδευτικό σύστημα των κοινωνικών ανισοτήτων, του διαχωρισμού των μαθητών σε καλούς και κακούς, στον ατομικισμό και στον ανταγωνισμό, στο σύστημα αξιών όπου οι αξίες της συλλογικότητας δίνουν τη θέση τους, σε θέσεις του τύπου «ο θάνατός σου η ζωή μου», στο κλείσιμο στον εαυτό, στη φυγή από τη πραγματικότητα. Αντανακλάται στην ποιότητα του ελεύθερου χρόνου της νεολαίας, όπου ο αθλητισμός, ο πολιτισμός και η ψυχαγωγία εμπορευματοποιούνται και αντικαθίστανται από αποστειρωμένες και αντιδραστικές μορφές εκτόνωσης πχ μέσα από ομάδες περιθωρίου. Αντανακλάται στην οικογένεια, τον διαμεσολαβητή ανάμεσα στην κοινωνία και τον άνθρωπο. Η κρίση εξάλλου φέρνει εκτός των άλλων κοινωνική διάλυση, διάλυση των κοινωνικών δεσμών και η οικογένεια γίνεται φορέας της ευρύτερης κοινωνικής βίας.

Μια ολόκληρη νεολαία διαπαιδαγωγείται να μην σκέφτεται, να μην αγωνίζεται, να μην αντιδρά, να μην αναζητά λύσεις. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες δημιουργούνται αλλοτριωμένες ανάγκες και υπαρξιακά αδιέξοδα. Πολλές φορές η νεολαία βιώνει συναισθήματα φόβου, συναισθήματα ενός αφόρητου και βουβού ψυχικού πόνου. Την ίδια στιγμή, της αποδίδεται η ευθύνη της “ατομικής επιλογής” σε ένα σύστημα όμως που της έχει προδιαγράψει τη γκάμα των επιλογών και την γαλουχεί απλά να επιλέγει κάτι από αυτές και όχι να διεκδικεί τις πραγματικές, αναγκαίες επιλογές. Πόσο μπορεί τελικά η τοξικοεξάρτηση να είναι ατομική και όχι κοινωνική υπόθεση;

Ακόμα και στον τομέα της απεξάρτησης, την περίοδο αυτή ένα μεγάλο μέρος εξαρτημένων ατόμων χάνει το κίνητρό του για θεραπεία και βυθίζεται ακόμα περισσότερο στην παθητικότητα της χρήσης, επειδή νιώθει ότι αν διακόψει τις ουσίες, θα βρεθεί αντιμέτωπο όχι

μόνο με τα προσωπικά του προβλήματα, αλλά και με την ανεργία, τον κοινωνικό ρατσισμό και τελικά την απουσία οποιασδήποτε θετικής προοπτικής.

Άλλωστε ήδη βλέπουμε πόσο σημαντικές δυσκολίες αντιμετωπίζουν σήμερα όσοι έχουν καταφέρει να απεξαρτηθούν και διεκδικούν τη θέση τους στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία. Ένα σημαντικό στοιχείο σύμφωνα με το ΚΕΘΕΑ είναι ότι οι οικογένειες όλο και πιο δύσκολα πια μπορούν να σταθούν δίπλα στους εξαρτημένους και να υποστηρίξουν την απεξάρτηση και την κοινωνική ένταξη, όπως έκαναν παλιά, εξαιτίας των βιοτικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν.

Σήμερα παρότι έχει επίσημα αποσυρθεί από τον Κώδικα Ναρκωτικών η θέση πως η τοξικοεξάρτηση συνιστά μια «νόσο του εγκεφάλου υποτροπιάζουσα και αυτοπροκαλούμενη», η ουσία της αντιμετώπισης της τοξικοεξάρτησης είναι η ίδια. Κυρίαρχος και προβαλλόμενος τρόπος αντιμετώπισης της τοξικοεξάρτησης αποτελεί η χορήγηση υποκαταστάτων και όχι το στεγνό πρόγραμμα, η πλήρης αποχή δηλαδή από οποιαδήποτε ναρκωτική ουσία. Τί πιο εύκολο σήμερα σε αυτές τις συνθήκες στέρξης κάθε ανθρώπινου δικαιώματος να αποδίδεται ένα τέτοιο φαινόμενο αποκλειστικά και μόνο στο χρήστη, να ονοματίζεται ο χρήστης άρρωστος ή ψυχικά ασθενής ανάγοντας αποσπασμένα βιολογικούς-ιατρικούς παράγοντες σε μοναδικούς παράγοντες γέννησης του φαινομένου και το ίδιο το κοινωνικό και πολιτικό σύστημα να αποποιείται των δικών του ευθυνών. Ούτως ή άλλως, παραδοσιακά η ιατροποίηση κοινωνικών φαινομένων χρησιμοποιείται προκειμένου να αποκλειστούν κοινωνικές ομάδες, αποδίδοντάς τους χαρακτηριστικά παρέκκλισης από την κυρίαρχη κοινωνική νόρμα και να απομυθοποιηθούν οι πραγματικές αιτίες των φαινομένων. Με αυτό τρόπο νομιμοποιείται στη συνείδηση του λαού το ίδιο το φαινόμενο και αποκλείονται οι φέροντες του φαινομένου, δηλαδή οι χρήστες.

Μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις να έχουμε συνύπαρξη της τοξικοεξάρτησης με κάποια ψυχική διαταραχή που μπορεί να προϋπάρχει ή να έπεται. Αυτό όμως δεν μπορεί να απολυτοποιείται ή να γενικεύεται αβασάνιστα, οδηγώντας σε μια ψυχολογιοποίηση ή ψυχιατροποίηση ενός πολυδιάστατου φαινομένου, αποκρύπτοντας κατά κύριο λόγο τις κοινωνικές αιτίες που το δημιουργούν. Κανείς επίσης δεν μπορεί να αρνηθεί ότι η χρήση και η εξάρτηση από τα ναρκωτικά επιφέρει σημαντικές αλλαγές στη βιολογία του ατόμου και ότι μπορεί να έχει οδυνηρές επιπτώσεις στη σωματική και ψυχική υγεία του. Όμως, αυτό απέχει πολύ από το να αναδείξουμε το βιολογικό παράγοντα ως καθοριστικό για την αιτιοπαθογένεια της ουσιοεξάρτησης. Ο εξαρτημένος δεν κάνει χρήση ναρκωτικών ουσιών επειδή είναι ψυχικά

άρρωστος. Κάνει χρήση γιατί δεν έχει επαρκή κίνητρα για να κινηθεί προς κάποια άλλη κατεύθυνση, για να νιώσει ότι υπάρχει, για να διώξει τη θλίψη, το αίσθημα κενού και ανικανοποίητου, για να γεμίσει, να αποφορτιστεί, για να νιώσει αποδεκτός αποκαθιστώντας το αίσθημα του ανήκειν μέσα από ομάδες περιθωρίου, γιατί είναι παγιδευμένος σ' ένα μικρόκοσμο που ενισχύει το συναίσθημα αδυναμίας, ανασφάλειας, ανεπάρκειας, γιατί δεν έχει προοπτική αλλά και για πάρα πολλούς άλλους λόγους.

Η υποτίμηση του κοινωνικού χαρακτήρα του φαινομένου είναι επικίνδυνη και γιατί, καθιστά αποσπασμένα το χρήστη υπεύθυνο γι' αυτή αλλά και γιατί διαμορφώνει τη ποιότητα της αντιμετώπισής του αντιεπιστημονικά. Εάν δηλαδή ο χρήστης προκαλεί ο ίδιος τη νόσο του και θα συνεχίσει με συνεχείς υποτροπές να νοσεί, θα πρέπει να του χορηγείται κάποιο φάρμακο-υποκατάστατο, όπως αντίστοιχα χορηγείται κάποιο φάρμακο σε καρκινοπαθείς, κλπ. Αυτή η προσέγγιση τι πετυχαίνει; Καταρχήν, απομακρύνει τη θεραπεία από τις πραγματικές της αιτίες και καταλήγει να συντηρεί ένα κατεξοχήν κοινωνικό φαινόμενο αποδίδοντάς του χαρακτηριστικά χρονιότητας και νόσου. Αποσιωπά το γεγονός ότι το υποκατάστατο, η νόμιμη δηλαδή ναρκωτική ουσία όχι μόνο δεν θεραπεύει αλλά συντηρεί ζωντανούς νεκρούς, ενισχύοντας παράλληλα τη μοιρολατρία στους χρήστες και στις οικογένειές τους. Έχουμε εμπειρία από τη χρήση τέτοιων φαρμάκων αν λάβουμε υπόψιν μας ότι η ηρωίνη φτιάχτηκε ως υποκατάστατο της μορφίνης. Απόδειξη αποτελούν οι χρόνια εξαρτημένοι από μεθαδόνη και μεφρεδόνη στη Φιλανδία, στη Τσεχία, στην Αυστρία, στη Γαλλία, στη Δανία, στη Σλοβακία και στη Σουηδία. Απόδειξη αποτελεί και ο σταθερά αυξανόμενος αριθμός θανάτων από υποκατάστατα παρά τις διακηρύξεις περί χορήγησης ελεγχόμενων ποσοτήτων.

Ήδη χορηγούνται υποκατάστατα από δημόσια νοσοκομεία. Αυτό εκφράζει αφενός την κυρίαρχη πολιτική αντιμετώπισης απέναντι στην τοξικοεξάρτηση η οποία θεσμοθετεί πια το κοινωνικό περιθώριο και μετατρέπει τη θεραπεία σε παρηγορητική, αφετέρου την ανάπτυξη μιας εκτεταμένης οικονομικής επιχείρησης υποκαταστάτων με τη βούλα του ΕΣΥ. Αποκρύπτεται το ότι ο εξαρτημένος μπορεί να απεξαρτηθεί αν βρεθεί στο κατάλληλο θεραπευτικό πλαίσιο (απόδειξη αποτελούν οι εκατοντάδες απεξαρτημένοι σήμερα) αλλά και το ότι η διατήρηση της απεξάρτησης έχει πολύ μεγαλύτερες ελπίδες αν ο απεξαρτημένος βρεθεί στο κατάλληλο κοινωνικό πλαίσιο στη συνέχεια.

Η τοξικοεξάρτηση δεν συνιστά τίποτα άλλο από τη μορφή που παίρνει η δυσφορία σήμερα του ανθρώπου σε μια κοινωνία παρακμής. Αποτελεί το μέσο για να αποσυρθεί ο χρήστης από μια κοινωνική πραγματικότητα που δεν αντέχει. Η αποσιώπηση του κοινωνικού

χαρακτήρα της τοξικοεξάρτησης δεν μπορεί να εξηγήσει αυτή τη δυσφορία ούτε το γεγονός ότι η χορήγηση υποκαταστάτων συνοδεύεται πολλές φορές από το χρήστη και από τη χορήγηση άλλων ναρκωτικών ουσιών όσο η χρήση δεν αντιμετωπίζεται αλλά συντηρείται. Δεν μπορεί επίσης να εξηγήσει τη στενή σχέση που υπάρχει σήμερα ανάμεσα στην ανεργία και τη χρήση ουσιών αλλά και ανάμεσα στην εγκατάλειψη του σχολείου σε μικρές ηλικίες και τη χρήση. Δεν μπορεί να εξηγήσει το γεγονός ότι η χρήση αφορά όλη τη νεολαία, πλήττει σήμερα σε μεγαλύτερο βαθμό τα παιδιά της εργατικής τάξης που βιώνουν πιο έντονα τις συνέπειες της εκμετάλλευσης του καπιταλισμού.

Από την στιγμή που η τοξικοεξάρτηση αποξενώνει το χρήστη, η αντιμετώπισή της δεν μπορεί να γίνει ούτε ατομικά ούτε μονόπλευρα. Η αποξένωση χτυπιέται μόνο μέσα από τη συλλογικότητα και μέσα από το χτύπημα των κατεχοχόν κοινωνικών αιτιών που επικάθονται και στο ψυχισμό του χρήστη, διαμορφώνοντας συγκεκριμένη μοιρολατρική στάση. Η αντιμετώπιση ενός κοινωνικού φαινομένου θέλει επιστράτευση όλης της κοινωνίας, του ευρύτερου λαϊκού κινήματος, του γονεϊκού, του μαθητικού, του φοιτητικού, των σωματείων, των φορέων κλπ αδιάσπαστα και όχι μόνο του αντιναρκωτικού. Στην ουσία παλεύοντας ενάντια στην εξάρτηση από τις ουσίες παλεύουμε για την ίδια τη ζωή μας και αυτό δεν είναι ζήτημα και μέλημα ούτε μόνο του χρήστη ούτε μόνο της οικογένειάς του